

KAKO SLIKATI IDENTITET

interview: DAMIR FABIJANIĆ

razgovarao: FEDA VUKIĆ



Zagrebački fotograf Damir Fabijanić održao je na početku godine veliku izložbu "Dubrovnik - svjetska baština" u Madridu. To je svojevrstan vrhunac dosadašnje karijere autora koji je u kratkom periodu uspio stvoriti prepoznatljiv stil, posebno u fotografiranju arhitekture. No, Fabijanićeva je izložba u Madridu bila i važan ne samo kulturni nego i politički čin. Jer, sjetimo se, bilo je to u danima kada je Hrvatska tek imala steći međunarodno priznanje. Španjolski su organizatori uložili velika sredstva i u vrlo uspješno i za domaće uvjete iznimno bogatu monografiju Fabijanićevih dubrovačkih fotografija.

P: Kako je došlo do madridske izložbe, i što je bila osnovna tema?

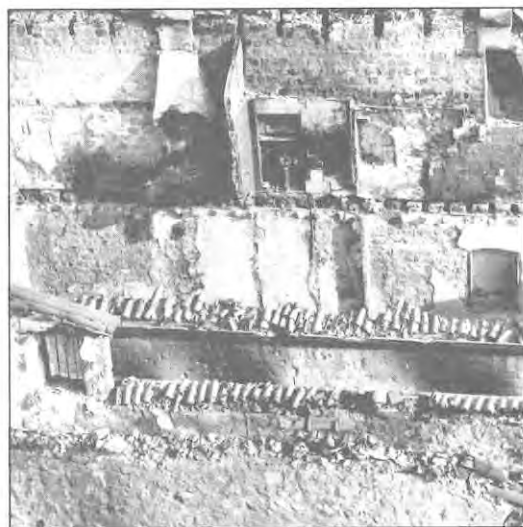
O: Izložba je održana od 23. siječnja do 23. veljače u Centro Cultural de la Villa, u središnjoj instituciji ovogodišnje europske kulturne metropole. Kompletne troškove tiska plakata i kataloga s predgovorom nobelovca Camilla Jose Cella pokrili su organizatori, i tako je okrunjen četveromjesečni napor započet još u vrijeme prvog napada na Dubrovnik. Onih sam dana počeo razrađivati ideju o izložbi koja bi Europi i svijetu predstavila hrvatsku kulturu, a tema koja je svijetu zacijelo najpoznatija upravo je Dubrovnik. Cijeli je projekt zamišljen u tri dijela, i madridska je izložba tek prvi dio. To su crno-bijele fotografije Dubrovnika snimljene prije rata, a nastale u tijeku moga angažmana pri Zavodu za obnovu grada. Drugi dio imao bi biti posvećen okolici grada, od čega je dobar dio već snimljen za etnografski postav muzeja Rupe, i to su veliki kolori arhitekture, pejzaža i običaja. Treći dio posvećen je srušenom

Dubrovniku s naglaskom na usporedbi sa stanjem prije razaranja. Prvi je dio toga projekta realiziran izložbom u Madridu koja je u travnju prikazana i u Portugalu, a postoje dogovori i za neke druge europske zemlje. Važno je istaći da je projekt nastao kao moja privatna akcija u suradnji s Jagodom Lukavac iz Zagreba i Tatjanom Ribić iz Madrida. Prostor i financije za izložbu nađeni su zahvaljujući privatnim kontaktima, izvan uobičajenih birokratskih procedura. Razmišljajući danas o situaciji kada je projekt pripreman potkraj prošle godine, kada je uza sve ratne strahote trebalo obaviti silno mnogo posla oko izložbe, čini mi se da sam djelovao kao političar-amater, krećući se u određenom području čistom intuicijom. Valja znati da je izložba dogovorena još prije međunarodnog priznanja Hrvatske, i tada je bilo nemoguće ići na izložbu s fotografijama srušenih gradova. Znajući da nije jednostavno pokazivati nekome nešto što ga ne zanima ili od čega okreće glavu, zaključio sam da treba iskoristiti priliku i pokazati Dubrovnik u punom prijeratnom sjaju, jer i to može, barem metodom kontrasta, dovoljno govoriti o agresiji na Hrvatsku.

P: Je li madridska izložba izazvala interes publike? Jesu li crno-bijele fotografije Dubrovnika mogle skrenuti pažnju na razaranje Hrvatske?

O: Izložba je imala velik odjek u španjolskim medijima, poglavito u tisku i na radiju, ali je od svega najvažniji kratak prilog u kulturnom dijelu glavnog madridskog TV dnevnika. Ekipa je snimila materijal u 11 sati ujutro, a već u 15 pokazana je auditoriju sjajno montirana





minijatura o ratu, tako impresivna da sam bio gotovo šokiran razumijevanjem karaktera agresije na Hrvatsku. Sa sobom sam na otvorenje ponio fotografije srušenoga grada snimljene nekoliko dana nakon prosinačkog razaranja, i te su slike, suprotstavljene spokojnim motivima s izložbe, izazvale potreban efekt u gledalaca. Dirljivo je kada netko iz perspektive mira i blagostanja pokaže toliko razumijevanja i toliko medijske svijesti kakvu smo malokad mogli doživjeti i na našoj televiziji.

P: Dakle, iako fotografije nisu bile doslovce ratne, poruka je shvaćena. Nažalost, mnogo toga s vaših dubrovačkih snimaka više ne postoji.

O: Da, u onom trenutku jednostavno nije bilo moguće doći do kvalitetnog materijala o razaranja Dubrovnika, pa sam zaključio da bi moglo biti efektno pokazati prekrasan grad za koji ljudi znaju da ga razaraju, pa će stoga biti jednako šokirani kao i da su vidjeli fotografije rušenja. I na taj je način moguće dati pravu informaciju, a u ovom slučaju ključ za razumijevanje jedne bezočne agresije jest svjetska baština na nišanu okupatora. Uz to, sva sredstva od prodaje kataloga idu u dobrotvorne svrhe, i tako je prva faza moga projekta zaokružena.

P: Time se i ovaj vaš projekt uklapa u niz pojedinačnih i grupnih akcija kojima je cilj bio da vizualiziraju rat u Hrvatskoj. Možete li, s obzirom na vaše aktivno sudjelovanje, procijeniti informativnu kvalitetu slikovne, posebno fotografske, prezentacije ovog rata?

O: Mogao bih navesti primjedbe na mnoge medije, ali ću se ipak ograničiti na fotografiju o kojoj mogu kompetentno govoriti. Reći ću da rat u Hrvatskoj ipak nije prikazan na dovoljno dobar način, a za to postoje neke razumljive okolnosti. Malo je tko mogao uopće pretpostaviti da će agresija biti tako brutalna, pa sam i osobno, snimajući ovog ljeta neke dubrovačke spomenike, bio uvjeren da grad neće biti napadnut. Ali, razaranja su nadmašila sva naša očekivanja. Svi smo se iznenada našli u novoj životnoj situaciji, i nije bilo nimalo lako reagirati kao profesionalac. Mnogi su ljudi nažalost izgubili živote snimajući rat. Razlog je tomu svakako bezobzirnost agresije, ali možda i nedostatak koordinacije medijskog djelovanja. A osnovni problem u tijeku cijelog rata bio je zornost fotografija.

Bio sam u Dubrovniku sedam dana nakon prosinačke agresije i tek sam kasnije vidio fotografije snimljene za vrijeme napada. Nijedna od tih šokantnih fotografija nije pokazana u inozemstvu, dakle nije medijski iskorištena. To je šteta, jer je takva vrsta foto-žurnalizma

najprisutnija u tijeku rata, ali je očito izostala razrađena medijska strategija slanja informacija u inozemstvo. Osobno radim drukčiji tip fotografije koji je, uvjetno rečeno, više analitički, jer sam i u miru najviše snimao spomenike kulture. A oni su sada razoreni. Boraveći u Dubrovniku neposredno nakon napada popeo sam se na franjevački zvonik i snimio Stradun nizom fotografija na kojima je zorna sustavnost bombardiranja i jasno se vidi da su koordinate birane po određenom sistemu. To mi se činilo esencijalnim istaći kako bi se demantirale floskule o "samouništenju" grada. Oni koji su rušili Dubrovnik točno su znali što gađaju! Snimajući tada inzistirao sam na identičnim motivima koje sam snimao i u prijeratnom periodu. Danas se usporedbom motiva prije i poslije napada lako shvaća kako se razaralo.

Uza sav užas i emocije, nastup Hrvatske u inozemstvu mora biti egzaktna i fotografsku informaciju o ratu treba svesti na zorne elemente. Ako je riječ o Onofrijevoj česmi, strancu zaista nije važan tip i broj granata i pogodaka nego faktično stanje. U Hrvatskoj je, nažalost, toliko toga srušeno da mi jednostavno moramo probati ono što je fotografski najbolje prezentirano i to pokazati vani.

P: Može li se reći da je izostala sustavna strategija u informiranju Europe i svijeta o ratu u Hrvatskoj?

O: Mislim da je to točno. Čak se i u ovom trenutku pitam jesu li određeni ljudi koji će na terenu snimati stanje pod zaštitom snaga UN, kada zasad okupirana područja postanu pristupačna. A tamo će se morati ići da bi se utvrdilo, dakle i fotografiralo, stanje. Za cijelo vrijeme rata, međutim, nije uspostavljena institucija koja bi prikupljala vizualne materijale, a ne treba zaboraviti da će za obnovu Hrvatske biti potrebni ne samo profesionalni materijali nego i amaterske snimke, jer – kako inače utvrditi identitet nestalih ljudi i bivši izgled uništenih naselja? Amaterska fotografija može biti informacija ali se ne može upotrijebiti za prezentaciju u inozemstvu.

Sada nije problem stvaranje umjetnosti od rata, nego bi to umjetničko moralo biti u kvaliteti prezentacije naše tragedije, a to znači jasno i prilagođeno kulturnom kontekstu kojem se informacija nudi. Ne zaboravimo, stranci ne znaju sve ono što mi znamo. Fotografija se međutim, vrlo rijetko upotrebljavala u pobijanju nekih teza koje su do rata dovele, a zna se kolika je moć fotografskog medija u tom smislu. Naravno, užasno je teško s malim brojem snimaka pokazati svu tragediju Hrvatske u ovom trenutku; kako pokazati jednom fotografijom uglačani pločnik Straduna izrovan granatama? U fotografskim prezentacijama posljedica rata trebalo bi ići na sažeti iskaz i zornu ideju te na najveću moguću tehničku kvalitetu.

P: Kako to postići u poslijeratnom periodu kada predstoji vrlo važan posao stvaranja prepoznatljivog identiteta jedne mlade europske države kakva je Hrvatska?

O: Moram priznati da sam malo skeptičan, a evo i zašto. Već danas se čuju neke tvrdnje, čak i u dizajnerskim krugovima, kako identitet treba stvarati kada ispitamo za što nam to treba! Riječ je o besmislici jer, ako još ne znamo čemu identitet, što će nam samostalna država? Stvaranje vizualnog identiteta Hrvatske, po mome sudu, vrlo je važan i vrlo lagan zadatak, ali se bojim da ćemo ga zakomplicirati. A trebalo bi samo naše zemljopisne i kulturne posebnosti iskoristiti i prezentirati ih na svjetskoj razini. Svaki srednjoškolac zna koje su povijesne hrvatske osobe, što je naša arhitektura i naši nacionalni parkovi. Tu nema misterije, treba samo te specifikume "pročitati" na pravi način. Zamislite samo kakvog bi efekta mogla imati grafička mapa s motivima paške čipke – to je vizualno atraktivno, dio je naše tradicije, a time bi se možda mogao sačuvati i jedan umjetnički obrt u odumiranju. Međutim, odgovorni ljudi i dalje inzistiraju na različitim zračnim snimkama naselja, u čemu je zaista teško otkriti neku posebnost.

Hrvatska je trenutno u žarištu interesa u Europi, i svaki će se potez mjeriti s posebnom pažnjom. Zato valja nastupati planski i osmišljeno. Da bih provocirao početak rasprave i rada na vizualnom identitetu Hrvatske, ovdje ću dati dva prijedloga. Prvi – serija plakata Dalmacije s univerzalno prepoznatljivim motivom: pas Dalmatinac snimljen u autentičnim ambijentima i uz kulturno-povijesne spomenike, uz natpis "Dalmattia – at the south of Croatia". Drugi – turistički plakat s interpretacijom osnove hrvatskoga grba: snimak odozgo prikazuje trinaest ručnika poredanih u kvadrat na plaži uz uobičajenu živost ljetnih aktivnosti i dio mora.

Ti se prijedlozi ne bi "čitali" na prvi pogled nego bi imali slojevitija značenja, pa držim da bi postigli međunarodno razumijevanje. Tako bih vizualno artikulirao hrvatske posebnosti. Naravno, u besparici je teško realizirati neke stvari koje smo još odavno morali učiniti – Dubrovnik treba pet a ne samo jednu monografiju. Nažalost, više smo knjiga napravili o privrednim kvazi-uspjesima nego o kulturnim spomenicima. Ni fotografska kultura nije u nas, uza sve istaknute autore, još na zadovoljavajućem stupnju, a čini se da će tako biti sve dok se ne uspostavi tješnja i logičnija suradnja između svih zainteresiranih strana u procesu informiranja.